

**Рішення спеціалізованої вченої ради ДФ 64.053.2025/ ID 8262
про присудження ступеня доктора філософії**

Здобувач ступеня доктора філософії АРХИПОВА Тетяна Миколаївна народилася 4 лютого 1980 року. Громадянка України. Освіта вища: в 2020 році закінчила Одеський національний університет імені І.І.Мечникова за спеціальністю «Психологія». Навчається в аспірантурі в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова, Міністерство освіти і науки України, м. Одеса з 2021 року до цього часу, успішно виконала акредитовану освітньо-наукову програму «Психологія».

Разова спеціалізована вчена рада ДФ 64.053.2025 утворена наказом ректора Одеського національного університету імені І.І. Мечникова від №637-18 від 26.03.2025 у складі:

Голови спеціалізованої вченої ради – Оксани КОНОНЕНКО, доктора психологічних наук, професора, завідувача кафедри соціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Рецензентів:

Наталії РОДІНИ, доктора психологічних наук, професора, завідувача кафедри диференціальної і спеціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Маргарити КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ, кандидата психологічних наук, професора, професор кафедри диференціальної і спеціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Опонентів:

Оксани ВДОВІЧЕНКО, доктора психологічних наук, професора, декана соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», МОН України

Ольги ЛІТВІНОВОЇ, кандидата психологічних наук, доцента, завідувача кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

на засіданні 24 травня 2025 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань з 05 Соціальні та поведінкові науки Архиповій Тетяні Миколаївні на підставі публічного захисту дисертації «Психосоціальні детермінанти агресивної поведінки підлітків» за спеціальністю (спеціальностями) 053 Психологія.

Дисертацію виконано у Одеському національному університеті імені І.І.Мечникова

Науковий керівник Курова Анастасія Володимирівна, доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри соціальної психології Одеського національного університету імені І.І.Мечникова

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису,

виконаного українською мовою. У дисертації містяться нові науково обґрунтовані результати дослідження. Дисертанткою вперше комплексно досліджено вплив специфічних психосоціальних факторів, характерних для умов війни, на формування агресивної поведінки підлітків, що дозволило виявити нові патерни агресії, притаманні цій категорії в умовах воєнного стану; концептуалізовано теоретико-методологічну модель, що демонструє зв'язок між психосоціальними чинниками та агресивною поведінкою підлітків, яка враховує як індивідуальні, так і соціокультурні аспекти, що впливають на поведінкові реакції в умовах кризових ситуацій; визначено особливості впливу соціального середовища (сім'я, соціальні групи, місцеві громади) на агресивні реакції підлітків, що перебувають в умовах війни, та важливість підтримки або її відсутності з боку значущих дорослих, що мають вирішальне значення для психологічного стану підлітка; встановлено нові закономірності у взаємозв'язку між індивідуально-психологічними характеристиками підлітків та схильністю до агресії в умовах постійного стресу та небезпеки, що дозволяє більш глибоко зрозуміти роль таких чинників, як стресостійкість, адаптаційні механізми, особливості емоційної регуляції та інші психологічні характеристики. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, є достовірними, аргументованими та належним чином обґрунтованими. Наукові результати, представлені в роботі, є особистим теоретичним і практичним внеском здобувачки.

Дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 зі змінами внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 року та №502 від 19.05.2023 року

Здобувачка має 12 публікацій за темою дисертації, з яких з яких 4 статті у наукових фахових виданнях із психології (з них 4 статті – у наукових фахових виданнях з психології, включених до переліку, затверджених МОН України, 1 стаття у міжнародному періодичному виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних), 7 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій:

1. Архипова Т. М. Профіль особистісних властивостей агресивних підлітків. Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина» No 5 (39). 2024. С. 669-684.

2. Архипова Т. М. Система психосоціальних чинників негативних психоемоційних станів підлітків, що визначають їх готовність до агресивних проявів. Наукові інновації та передові технології. 2024. No 6 (34). Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагог». С. 1474-1488.

3. Архипова Т. М. Психологічні причини агресії підлітків в умовах війни. Психологія та соціальна робота. 2024. Вип. 1(59). С. 22-29.

4. Архипова Т. М., Псядло Е. М. Психосоціальні предиктори, що обумовлюють агресивні реакції у підлітковому віці. Перспективи та інновації

науки : Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2024. № 8(42) 2024. С. 663-675.
DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8\(42\)-663-675](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8(42)-663-675)

Стаття в зарубіжному науковому періодичному виданні проіндексованому у базі Web of Science

I. Hubal, H., Pamina, I., Drozd, L., Arkhypova, T., & Sobkova, S. (2024). Psychological Aspects of the Decision-Making Process: The Influence of Personal Characteristics on Choice Strategies in the Face of Instability. *Cadernos De Educação Tecnologia E Sociedade*, 17(se5), 173–183. (Web of Science).

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради та висловили зауваження:

Родіна Наталія Володимирівна доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри диференціальної і спеціальної психології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Оцінка позитивна. Висловлені рецензентом зауваження:

1. У дисертації варто приділити більше уваги резильєнтності як захисному фактору агресивної поведінки підлітків. Недостатньо розкрито, як емоційна регуляція, соціальна підтримка та когнітивна гнучкість допомагають знижувати агресію. Доцільно дослідити розвиток резильєнтності як напрям профілактики та інтервенції.

2. Географічні та соціокультурні обмеження вибірки. Дослідження проводилося серед учнів ліцеїв Одеської області, що може обмежувати можливість узагальнення отриманих результатів на всю популяцію підлітків України. Оскільки соціально-економічні, культурні та регіональні чинники можуть впливати на агресивну поведінку, варто було б аргументувати репрезентативність вибірки або розширити її за рахунок інших регіонів.

3. На майбутнє було б доцільно дослідити, як агресивні реакції на ранніх етапах можуть впливати на подальший розвиток особистості і поведінки підлітків в дорослому віці.

4. В дисертаційній роботі іноді зустрічаються стилістичні неузгодженості та технічні помилки.

Кременчуцька Маргарита Костянтинівна, кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри диференціальної і спеціальної психології Одеського національного університету імені І.І.Мечникова. Оцінка позитивна. Висловлені рецензентом зауваження:

1. Неопрацьованість довгострокових наслідків агресії. В роботі не приділено достатньо уваги довгостроковим психологічним і соціальним наслідкам агресивної поведінки підлітків в умовах війни. Було б доцільно дослідити, як агресивні реакції на ранніх етапах можуть впливати на подальший розвиток особистості і поведінки підлітків в дорослому віці.

2. Недостатнє розкриття рольових моделей у родині. В роботі не в повній мірі досліджено, як рольові моделі в родині, наприклад, агресивна поведінка батьків або інших членів родини, можуть сприяти формуванню агресивної поведінки у підлітків. Було б корисно додати більше аналізу впливу родинних стосунків на формування агресії.

3. Враховуючи зростаючу роль інтернет-простору в житті молоді, важливо додатково дослідити, як соціальні мережі можуть сприяти або послаблювати агресивні реакції підлітків.

Вдовіченко Оксана Володимирівна, доктор психологічних наук, професор, декан соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Оцінка позитивна. Висловлені опонентом зауваження:

1. 1. Застосовані психодіагностичні методики та використані для обрахування первинних даних статистичні методи аналізу не враховують у повній мірі латентні змінні та опосередковані фактори, що мають вплив на агресивну поведінку та можуть розглядатися як її детермінанти. Цілком зрозуміло, що цей перелік може бути досить розлогим, тому підтримуючи погляд авторки на коло виділених нею детермінант та їх обґрунтування теоретико-емпіричним шляхом, залишається відкритим питання наскільки вичерпним є цей перелік.

2. Не дивлячись на розлогий перелік вивчених емпіричним шляхом детермінант, варто все ж було зосередитися у тому числі на визначенні та дослідженні соціокультурних чинників у контексті військового стану. Оскільки агресивна поведінка підлітків може мати специфічні особливості в умовах війни, варто було б глибше розглянути вплив таких факторів, як травматичний досвід, соціальна нестабільність, роль ЗМІ у формуванні агресивних настанов тощо.

3. Попри те, що у дослідженні проведено теоретико-методологічний аналіз значної кількості наукових джерел вітчизняних та зарубіжних авторів з проблематики дослідження, на мою думку, варто було б зупинитися на розгляді у контексті вивчення агресивної поведінки підлітка переживання ним відповідної вікової кризи та окреслити специфіку полідетермінованості агресивної поведінки підлітка з визначенням найбільш суттєвих, провідних детермінант.

4. У дослідженні не вивчено, як змінюється агресивна поведінка підлітків у різні періоди військового конфлікту. Наприклад, як первинний шок, довгострокові стресові ситуації або стабілізація ситуації впливають на прояви агресії підлітків. Такий напрямок дослідження є досить актуальним в умовах сьогодення.

Літвінова Ольга Володимирівна, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Оцінка позитивна. Висловлені опонентом зауваження:

1. 1. Необхідність уточнення етапів формування агресії в онтогенезі підлітка: Хоча авторка досліджує психосоціальні детермінанти агресії, було б доцільно більш детально розглянути, на якому етапі розвитку підлітка агресивна поведінка починає набувати стійких форм і в яких умовах це відбувається.

2. Щодо методологічного обґрунтування використання факторного та кореляційного аналізу. Факторний і кореляційний аналіз є важливими методами

статистичної обробки даних, однак бракує інформації про глибину їхнього застосування, зокрема, про силу виявлених зв'язків та можливі модераторні ефекти. Було б корисно доповнити результати регресійним або структурним моделюванням, що дозволило б більш комплексно проаналізувати взаємозв'язки між психосоціальними детермінантами агресивної поведінки.

3. Дослідження проводилося в умовах воєнного стану в Україні, однак у роботі недостатньо розкрито вплив військових дій, вимушеного переселення, втрати близьких або соціальної дезадаптації на агресивну поведінку підлітків. Варто було б поглибити аналіз цих факторів або порівняти отримані результати з даними щодо підлітків, які не зазнали безпосереднього впливу воєнних подій.

4. Перспективним було б поєднання психосоціальних факторів із особливостями особистісної мотивації підлітків, рівнем їх самосвідомості та ціннісними орієнтаціями. Така інтеграція дозволить краще зрозуміти, як мотивація та соціальні фактори взаємодіють і впливають на агресивну поведінку підлітків, однак потребує детальнішого пояснення та додаткових досліджень.

Кононенко Оксана Іванівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Оцінка позитивна, без зауважень.

Здобувачка надала обґрунтовані відповіді на висловлені зауваження опонентів та рецензентів, а також на інші питання та показала високий науковий рівень в ході дискусії. Зазначені зауваження не впливають на основні наукові висновки та загальне позитивне враження від дисертаційної роботи.

Результати відкритого голосування:

Подано голосів - п'ять

«За» - 5(п'ять) членів ради,

«Проти» - немає,

« Утримались» - немає.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада ДФ 64.053.2025 Одеського національного університету імені І.І. Мечникова присуджує Архиповій Тетяні Миколаївні ступінь доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова спеціалізованої вченої ради

Оксана КОНОНЕНКО

ОСОБИСТИЙ ПІДЛИС ПІДТВЕРДЖУЮ
Перший проректор ОНУ ім. І.І.Мечникова

Майя НІКОЛАЄВА

26 травня 2025 р.